

EWA ANDRYSIAK
Uniwersytet Kaliski
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
Instytut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych
ORCID: 0000-0002-5949-6130

ZESZYTY
KALISKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 25
STUDIA HISTORYCZNO-
BIBLIOLOGICZNE
KALISZ 2025
ISSN 1426-6547

DOI 10.4467/26578646ZKNT.25.003.22365

„CZARODZIEJSKA MOC KSIĄŻKI” STEFANA RYGLA – LOSY EDYCJI W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ

WSTĘP

Maria Dąbrowska pisała, że „książka i możność czytania to jeden z największych cudów ludzkiej cywilizacji”, a Stefan Rygiel doceniając znaczenie książki w życiu człowieka podkreślał jej czarodziejską moc. W 1928 r. w wileńskim radio wygłosił odczyt na ten temat, opublikowany w tygodniku „Kultura w Wilnie” a następnie wydany dwukrotnie w osobnej odbitce pt. *Czarodziejska moc książki*.

W artykule podjęto próbę prześledzenia losów nakładów tej niewielkiej objętościowo książeczki autorstwa bibliotekarza i bibliofila S. Rygla, wydanej nakładem Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie i służącej promocji czytelnictwa.

Do opracowania podjętego zagadnienia wykorzystano dokumentację działającą w latach 1926-1939 Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie, przechowywaną w zbiorach Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie oraz metodę biograficzną.

STEFAN RYGIEL – AUTOR *CZARODZIEJSKIEJ MOCY KSIĄŻKI*

Stefan Rygiel (1887-1945)¹, którego praca zawodowa, jak i działalność społeczna związana była z książką, studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim (polonistyka; 1907/1908) oraz na uniwersytecie w Berlinie (filologia słowiańska

¹ Informacje na temat Rygla opracowano na podstawie: Stanisław Konarski, „Rygiel Stefan Henryk”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 33 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992), 461-462; Aleksander Śniezko, „Rygiel Stefan Henryk”, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, [red. Irena Treichel] (Warszawa-Lódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972), 777.

i niemiecka; 1908-1913), gdzie w 1913 r. obronił także pracę doktorską. W latach 1912-1913 był wolontariuszem w dziale słowiańskim Królewskiej Biblioteki w Berlinie. Następnie pracował jako nauczyciel w warszawskich prywatnych szkołach średnich (1914-1921), a w 1914 r. także w redakcji „Wielkiej Encyklopedii Powszechnej Ilustrowanej” (1914), gdzie zamieszczał też swoje teksty. W latach 1915-1921 pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. W lipcu 1921 r. został pełnomocnikiem Delegacji Polskich w Komisjach Mieszanych Reewakuacyjnej i Specjalnej w Moskwie i Piotrogradzie, działał też jako ekspert do spraw rewindykacji polskich zbiorów bibliotecznych wywiezionych do Rosji. W 1924 r. powrócił do kraju, obejmując od lutego stanowisko dyrektora Uniwersyteckiej Biblioteki Publicznej w Wilnie, które pełnił do końca marca 1930 r. Równocześnie od lutego 1926 r. był kierownikiem Biblioteki Państwowej im. Wróblewskich w Wilnie (do końca lutego 1932). Od czerwca 1929 r. do 1936 r. pełnił funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

Poza pracą zawodową od 1917 r. S. Rygiel działał w Związku Bibliotekarzy Polskich, m.in. wykładając na organizowanych tam kursach bibliotekarskich. W latach 1924-1930 przewodniczył wileńskiemu kołu ZBP. Był członkiem Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie, w 1925 r. został członkiem Rady Bibliofilskiej, organu stowarzyszeń miłośników książki. W 1926 r. z jego inicjatywy powstało Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie.

S. Rygiel był autorem licznych artykułów z zakresu bibliotekoznawstwa, bibliofilstwa i bibliografii oraz organizacji zrzeszających bibliotekarzy i bibliofilów, współpracownikiem „Bibliotekarza” (Warszawa) i „Exlibrisu” (Lwów). Wiele tekstów jego pióra ukazało się w osobnych odbitkach, m.in. *Losy księgozbioru Ignacego Krasickiego* („Ekslibris” 1922 i odb.), *W wileńskiej Bibliotece Publicznej i Uniwersyteckiej* („Silva Rerum”, odb. 1925), *Warszawski zjazd bibliofilów, bibliotekarzy i bibliografów 1926* („Ruch Literacki”, odb. 1926), czy *Czarodziejska moc książki* (1927, odb. 1928, 1933).

S. Rygiel zgromadził podręczną bibliotekę o tematyce księgoznawczej polskiej i obcej. Był właścicielem kolekcji ekslibrisów polskich, przede wszystkim wileńskich, posiadał też własne znaki książkowe autorstwa Gracjana Achrem-Achremowicza, Gerarda Ciołka, Stanisława Dąbrowskiego, Wacława Husarskiego.

LOSY EDYCJI

Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie założone w 1926 r., któremu prezesował do połowy maja 1929 r. (jego inicjator) S. Rygiel, podobnie jak inne działające wówczas w Polsce organizacje bibliofilskie miało na celu szerzenie w społeczeństwie zamiłowania do książki, a przede wszystkim do książki rzadkiej i pięknie wydanej, podejmowanie działań związanych z podniesieniem es-

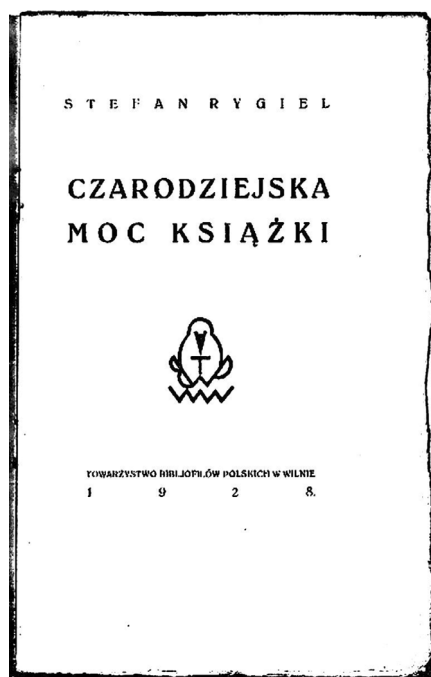

Ekslibris dla S. Rygla autorstwa Gracjana Achrem-Achremowicza, ok. 1935.
Źródło: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu. Domena publiczna

tetycznego poziomu druków. Zatem zgodnie ze statutem organizowało odczyty, wystawy, urządzało aukcje i ogłaszało konkursy, wydawało druki oraz gromadziło księgozbiór². W roku 1928 wileńscy bibliofile rozpoczęli działalność wydawniczą. Ukazały się wówczas *Czarodziejska moc książki* Stefana Rygla, *Piękna książka jako zespół czynników materialnych: papieru, czcionek, ilustracji światłotłokowych, druku i oprawy* Bonawentury Lenarta oraz katalog I aukcji. I to właśnie edycja książeczki Rygla jest przedmiotem tego artykułu.

Trzeba jednak wrócić do roku 1927, kiedy to 11 grudnia S. Rygiel w wileńskim radio wygłosił odczyt na temat „Czarodziejska moc książki”. Tekst wystą-

² Ewa Andrysiak, *Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie 1926-1939* (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2007), 24.

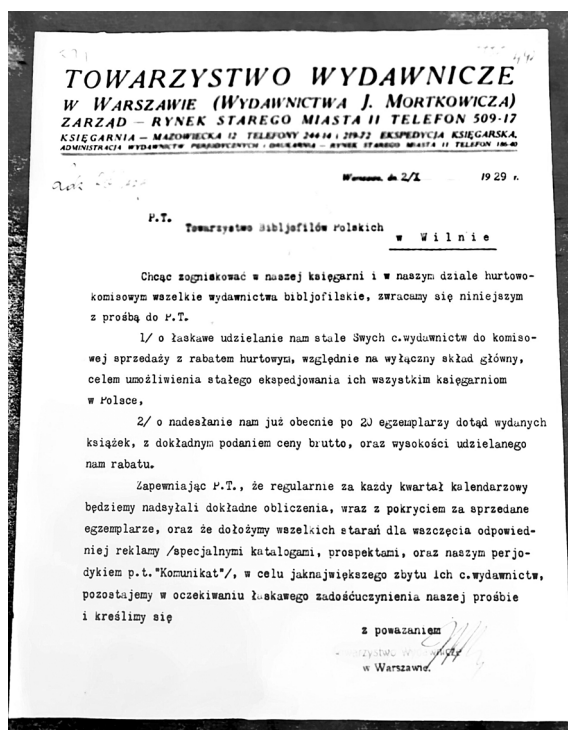

S. Rygiel, *Czarodziejska moc książki*. Wilno 1928.
Karta tytułowa. Źródło: Biblioteka Narodowa

pienia opublikował tygodnik „Kultura w Wilnie” (nr 11-13)³. W 1928 r. Zarząd TBP zdecydował o wydaniu odczytu Rygla w osobnej odbitce w nakładzie 500 egzemplarzy, którego część przeznaczono jako dar Towarzystwa dla uczestników III Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie (26-29 maja 1928), część natomiast do sprzedaży. W sprawozdaniu odnotowano, że uczestnikom zjazdu bibliofilów i bibliotekarzy we Lwowie rozdano także katalog III aukcji zaplanowanej w Wilnie na czerwiec, a w czasie zjazdu wileńscy bibliofile prowadzili sprzedaż wydawnictw TBP łącznie z wydawnictwami Koła Wileńskiego Związku Bibliotekarzy Polskich⁴.

³ Stefan Rygiel, *Czarodziejska moc książki* (Wilno: Towarzystwo Bibliofilów Polskich, 1933), 4, dostęp 28.01.2025, <https://www.bc.umcs.pl/dlibra/publication/3017/edition/2771?language=pl>.

⁴ „Sprawozdanie Zarządu TBP w Wilnie za okres od dn. 15.XII.1927 r. do dn. 14.V.1929 r.” Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie (dalej: BLAN, TBP w Wilnie). Sygn. F75-24, k. 343, 344 (wg kwerendy z 2005 r.). Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk. Oddział rękopisów, Wilno.

BLAN, TBP w Wilnie, Pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie (Wydawnictwa J. Mortkowicza) w Warszawie do TBP w Wilnie z dn. 2/X 1929 r., k. 442

Warto zauważyć, że w roku 1928 Towarzystwo Bibliofilów Polskich wysłało ekspozyty na zorganizowaną z okazji dziesięciolecia odzyskania niepodległości Powszechną Wystawę Krajową w Poznaniu (16 maja – 30 września), były to dwa plakaty z aukcji i *Czarodziejska moc książki* S. Rygla⁵.

Wydaje się, że była to odpowiedź na zaproszenie Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, organizatora pokazu książek na PWK, które „dołożyło wszelkich starań, ażeby zgromadzić wytwórczość w s z y s t k i c h b e z w y j ą t k u n a k ł a d c ó w p o l s k i c h”⁶. Trudno jednak ustalić, na którym stoisku PWK w części poświęconej książce plakaty i broszura Rygla były eksponowane.

⁵ BLAN, TBP w Wilnie, Informacja o ekspozycjach wysłanych na PWK w Poznaniu, k. 661 (wg kwerendy z 2005 r.).

⁶ Jan Muszkowski, *Przewodnik po grupie „Książka” Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu 1929*, ułożył... (Warszawa: nakładem Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, [1929]), 9.

Towarzystwo Wydawnicze zapewniało kwartalne rozliczanie się ze sprzedanych egzemplarzy oraz reklamowania wydawnictw w specjalnych katalogach, prospektach i periodyku Towarzystwa pt. „Komunikat”⁸.

W maju 1930 r. TBP przesłało 20 egzemplarzy broszury S. Rygla *Czarodziejska moc książki*, co potwierdziło Towarzystwo Wydawnicze informując jednocześnie, że w najbliższym 5. numerze „Komunikatu”, który jest już w druku, wzmianki o książeczce nie będzie, ukaże się w kolejnym numerze⁹. Towarzystwo Wydawnicze nie było też zadowolone z uzyskanego rabatu (15%), co wyrażone zostało w piśmie:

prosimy WP. O podwyższenie tego rabatu, ponieważ wydawnictwa przyjęte w komis, przeważnie księgarniom ekspedujemy, a jak WPanom wiadomo normalny rabat księgarski wynosi około 30%.

Wyrażając nadzieję, że WP. dla umożliwienia większego rozpowszechnienia Ich wydawnictwa, udzieli nam jak inne towarzystwa bibliofilów rabat w wysokości przynajmniej 40%¹⁰.

W odpowiedzi TBP czytamy:

w sprawie podwyższenia rabatu z 15% do 40% na wydawnictwie T-stwa p.tyt, Dr. Stefan Rygiel „Czarodziejska moc książki”

Zarząd T-stwa zawiadamia, że podwyższyć rabatu nie może, ponieważ jest to druk bibliofilski, nie obliczony na zysk¹¹.

Z otrzymanego rozliczenia za drugie półrocze 1930 r. oddanej w komis *Czarodziejskiej mocy książki* wynikało, że sprzedano 4 egzemplarze, pozostało 14¹². W lutym 1932 r. TBP w piśmie skierowanym do Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie zwracało się z prośbą o rozliczenie za rok 1931¹³. Dopiero w roku 1934 sprawę wyjaśniło pismo Nadzoru Sądowego nad przedsiębiorstwem Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, Spółka akcyjna, informujące o postanowieniu z dnia 20 kwietnia dotyczącym otwarcia „postępowania układowego pomienionej

⁸ Tamże.

⁹ BLAN, TBP w Wilnie, pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie (Wydawnictwa J. Mortkowicza) do TBP z dn. 19 /V 1930 r., k. 439.

¹⁰ Tamże, pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie (Wydawnictwa J. Mortkowicza) do TBP z dn. 4/VI 1930 r., k. 436.

¹¹ Tamże, pismo TBP w Wilnie do Towarzystwa Wydawniczego /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ w Warszawie z dn. 1 lipca 1930 r., k. 437.

¹² Tamże, pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ do TBP w Wilnie z dn. 16/I 1931 r., k. 434.

¹³ Tamże, pismo do Towarzystwa Wydawniczego /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ w Warszawie z dn. 11.II-1932 r., k. 432.

firmy z jej wierzycielami”¹⁴. Korespondencja między Nadzorem Sądowym firmy Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie i TBP trwała do początku lipca 1934 r. W tym czasie bibliofile wileńscy wyjaśnili sprawę oddanych w komis Towarzystwu Wydawniczemu 20. egzemplarzy pierwszego wydania *Czarodziejskiej mocy książki* drukowanej na czerpanym papierze, odzyskali należność za dwanaście sprzedanych egzemplarzy (po odliczeniu 15% udzielonego rabatu) oraz zwrot ośmiu egzemplarzy¹⁵.

Informacja dotycząca stanu posiadania egzemplarzy pracy Rygla pojawiała się w sprawozdaniach TBP. W sprawozdaniu za czas od 14 maja 1929 do 26 maja 1930 r. czytamy:

W ciągu roku sprawozdawczego Zarząd nie podejmował żadnych nowych wydawnictw, lecz dawne swe wydawnictwo zjazdowe z r. 1928 p. tyt. „Czarodziejska moc książki” Dr. Stefana Rygla oddał w częściowy komis T-stwu Wydawniczemu /J. Mortkowiczowi w Warszawie/ w dn. 10.V.30 r. w ilości 20 egz. z 15% rabatu. W ciągu roku 1930 sprzedano 2 egz. tego wydawnictwa bezpośrednio ze składu w Towarzystwie¹⁶.

W kolejnym okresie sprawozdawczym odnotowano:

Poprzedniego wydawnictwa z r. 1928 „Czarodziejska moc książki” Dr Stefana Rygla pozostało na składzie w T- stwie 95 egz. i w komisie u Mortkowicza w Warszawie 20 egz., z czego część sprzedano (sprawozdania od Mortkowicza brak)¹⁷.

Czarodziejska moc książki miała dwie edycje, w 1928 r. tłoczyła ją na czerpanym papierze Drukarnia „Pax” Towarzystwa Wydawniczego „Pogoń”, wznowienie w 1933 wyszło spod pras Drukarni „Lux” Ludwika Chomińskiego¹⁸ opatrzone informacją „Wydanie popularne niezmienione”.

¹⁴ Tamże, pismo Nadzoru Sądowego nad przedsiębiorstwem firmy Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, Spółka akcyjna z dn. 19 maja 1934 r., k. 430.

¹⁵ Tamże, pismo TBP w Wilnie do Nadzoru Sądowego nad przedsiębiorstwem firmy Towarzystwo Wydawnicze, S-ka Akcyjna w Warszawie z dn. 16.VI.1934 r., k. 428, 428v; pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie (Wydawnictwa J. Mortkowicza) w Warszawie do TBP w Wilnie z dn. 3 lipca 1934 r., k. 425, 426; pismo TBP w Wilnie do Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie z dn. 7.VII.1934 r., k. 424, 424v.

¹⁶ Tamże, Sprawozdanie Zarządu Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie za okres czasu od 14.V.1929 r. do 26.V.1930, k. 339 (wg kwerendy z 2005 r.)

¹⁷ Tamże, Sprawozdanie Zarządu T-stwa Bibliofilóww Polskich w Wilnie za okres czasu od 26.V.30 do 31.XII.31 roku, k. 341 (wg kwerendy z 2005 r.)

¹⁸ L. Chomiński (1890-1958), od 1915 r. związany z Wilnem, w latach 1918-1935 był właścicielem Polskiej Drukarni Nakładowej „Lux”. M.in. tłoczył druki TBP w Wilnie. Zgromadził dużą bibliotekę, ok. 12 tys. pozycji (zniszczona podczas II wojny światowej). Od 1926 r. członek TBP w Wilnie, od X 1930 do 1939 prezes.

KOMITET GŁÓWNY
TYGODNIA KSIĄŻKI POLSKIEJ
Warszawa, Wspólna 3 m. 4
TEL. 4-30-00.

Warszawa, dn. 29 listopada 1933

27/33

Do Towarzystwa Miłośników Książki
w W i l n i e

Przepraszamy za opóźnienie z odpowiedzią na list
WPań, które wynikło z powodu konieczności przedłożenia
propozycji WPań na posiedzeniu Prezydium Komite-
tu.

Dziękując bardzo uprzejmie za ofiarowanie nam
10 egz. pięknej książki prof. Rygla, musimy wyrazić
ubolewanie, że z propozycji WPań co do zamówienia
przez nas pewnej ilości egzemplarzy drugiej edycji
tej książki skorzystać nie możemy. Komitet Główny lo-
terji urządzać nie zdażył i na zakupno książek w ce-
lach propagandowych funduszu przewidzianego w budżecie
nie posiada.

Ponawiając wyrazy wdzięczności, zostajemy

z wysokim szacunkiem

Prezes *Wacław Sieroszewski*

/-Wacław Sieroszewski

Dyrektor Biura

dr Edward Woroniecki
/-Dr. Edward Woroniecki

P.S. Dziękujemy również uprzejmie za inne przesła-
ne nam przez WPań wydawnictwa. Na razie nie mamy wie-
domości o specjalnych wydawnictwach T.K.P. poza nas-
zymi drukami propagandowymi

BLAN, TBP w Wilnie, Pismo Komitetu Głównego
Tygodnia Książki Polskiej do TBP w Wilnie z 29 listopada
1933, k. 458

W roku 1933 Towarzystwo Bibliofilów Polskich włączyło się w działania akcji „Tygodnia Książki Polskiej” organizowanej w całym kraju z polecenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i zaplanowanej w terminie od 26 listopada do 3 grudnia. W odpowiedzi na prośbę Komitetu Głównego Tygodnia Książki Polskiej w Warszawie o ofiarowanie wydawnictwa S. Rygla *Czarodziejska moc książki*, TBP w Wilnie przesłało na cele promocyjne i wystawowe 10 egzemplarzy publikacji S. Rygla na czerpanym papierze, egzemplarz ulotki *Ferdynandowi Ruszczycowi – Bibliofile Wileńscy w hołdzie* na papierze żeberkowym oraz afisz 3. aukcji Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie

zaprojektowany przez Gracjana Achrem-Achremowicza (1928). Jednocześnie Zarząd TBP informował o planach wydania drugiej skromniejszej edycji *Czarodziejskiej mocy książki* w cenie 30-50 groszy, z zamiarem rozpowszechniania jej wśród młodzieży. Zarząd zwracał się także z zapytaniem dotyczącym możliwości zakupu (po kosztach) przez Komitet Główny pewnej liczby egzemplarzy nowego wydania *Czarodziejskiej mocy książki* na cele promocji książki w szkole¹⁹. W odpowiedzi Komitet Główny „Tygodnia Książki Polskiej” pisał:

...z propozycji WPanów co do zamówienia przez nas pewnej ilości egzemplarzy drugiej edycji tej książki skorzystać nie możemy. Komitet Główny loterii urządzić nie zdążył i na zakupno książek w celach propagandowych funduszu przewidzianego w budżecie nie posiada²⁰.

Niestety w dokumentach TBP w Wilnie brak informacji o liczbie sprzedanych egzemplarzy *Czarodziejskiej mocy książki* (wyd. 1928, 1933) zarówno podczas „Tygodnia Książki Polskiej” w 1933 r. oraz w kolejnych latach.

W skład wileńskiego Komitetu Organizacyjnego „Tygodnia Książki Polskiej” wszedł przedstawiciel TBP – prezes Ludwik Chomiński. Powierzono mu kierownictwo utworzonej z jego inicjatywy Komisji Kolportażowej. W pracach tej komisji znaleźli się członkowie TBP i Wileńskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich, a zorganizowane biuro kolportażowe prowadziła Helena Drège. Biuro działało od 27 listopada do 20 grudnia, szczególnie zaznaczając swoją działalność na terenie szkół średnich i powszechnych. Wykorzystano wówczas wydaną ponownie *Czarodziejską moc książki* Stefana Rygla, której cenę na czas „Tygodnia Książki” obniżono, także cena wydania pierwszego z roku 1928 została obniżona²¹.

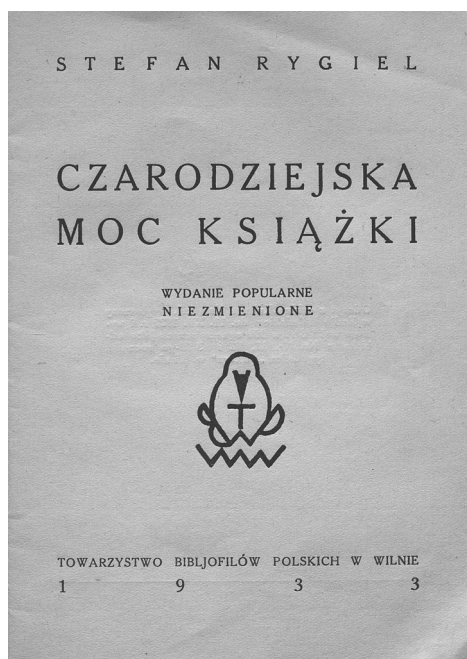
W informacjach przesłanych przez TBP do działu Kroniki w „Przeglądzie Bibliotecznym” czytamy:

Dla propagandy książki wśród młodzieży Towarzystwo Bibliofilów w Wilnie wypuściło w świat w ciągu wspomnianego „Tygodnia Książki Polskiej” nowe, popularne wydanie „Czarodziejskiej mocy książki” Stefana Rygla, pierwszego

¹⁹ BLAN, TBP w Wilnie, pismo Komitetu Głównego „Tygodnia Książki Polskiej” w Warszawie do TBP w Wilnie z dn. 5.IX.1933, k. 462 (wg kwerendy z 2005 r.); pismo TBP w Wilnie do Komitetu Głównego „Tygodnia Książki Polskiej” w Warszawie z 17. XI.1933, k. 461 (wg kwerendy z 2005 r.).

²⁰ Tamże, pismo Komitetu Głównego Tygodnia Książki Polskiej do TBP w Wilnie z dn. 29 listopada 1933, k. 458 (wg kwerendy z 2005 r.).

²¹ Tamże, H. Drège, Dane do „Kroniki” w „Przeglądzie Bibliotecznym” o TBP w Wilnie w roku 1933 oraz udziale jego w akcji „Tygodnia Książki Polskiej”, k. 334 (wg kwerendy z 2005 r.).

S. Rygiel, *Czarodziejska moc książki*. Wydanie popularne niezmienione. Wilno 1933. Źródło: Polona

prezesa i założyciela T-stwa, oznaczywszy cenę tego wydawnictwa na okres „Tygodnia Książki” na 25 gr /cena nominalna 40 gr/. Obniżono również na ten tydzień cenę pierwszego wydania tej książeczki z r. 1928 na czerpanym papierze do 75 gr /cena nominalna zł 1.50/²².

Helena Drège pisała:

Na terenie szkół średnich powodzeniem cieszyły się przede wszystkim wydawnictwa regionalne, krajoznawcze, ludoznawcze, historyczne i literackie [...] Wydawnictwo Towarzystwa Bibliofilów Polskich, dające doskonały wzór do pogadanki, nie było dostatecznie ocenione²³.

W 1932 r. wileńscy bibliofile pozytywnie odnieśli się do prośby Biblioteki Narodowej w Warszawie o ofiarowanie do zbiorów narodowej ksiąźnicy po jednym egzemplarzu wydanych przez Towarzystwo druków (książki, statuty, ogłoszenia, afisze, zaproszenia).

²² Tamże.

²³ Tamże, k. 336 (wg kwerendy z 2005 r.).

TBP przesłało do Biblioteki Narodowej po egzemplarzu niewyczerpanych wydawnictw: odbitkę maszynową Statutu Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie z 1926 r. (nie ukazał się w wersji drukowanej), broszurę S. Rygla *Czarodziejska moc książki* (1928), ulotkę *Ferdynandowi Ruszczycowi Bibliofile Wileńscy w hołdzie* (1931), afisz 3. aukcji TPB w Wilnie (1928). Przesłane druki trafiły do Działu Bibliofilskiego BN, którego twórca Stefan Demby uważał, że utworzenie takiej jednostki może służyć pokazaniu działalności wydawniczej i kulturalnej bibliofilskich organizacji a zebrany materiał pozwoli na opracowanie bibliografii czy organizowanie wystaw²⁴.

Sprawa *Czarodziejskiej mocy książki* powróciła jeszcze na posiedzeniu zarządu TBP w marcu 1938 r., kiedy omawiano m.in. kwestię uregulowania należności za jej druk w 1933 r. L. Chomiński (od października 1930 r. prezes towarzystwa), z tłoczni którego wychodziły druki wileńskich bibliofilów, zrzekł się zapłaty.

ZAKOŃCZENIE

21 marca 1930 r. Stanisław Lisowski²⁵ – prezes TBP w Wilnie na spotkaniu pożegnalnym z dr. Stefanem Rygłem mówił, że „praca biblioteczna, to jedno z najszczytniejszych zadań w każdym społeczeństwie”. Nawiązując do bibliotekarskiej działalności Rygla, jego działań związanych z promocją kultury i umiłowaniem książki, odwoływał się do *Czarodziejskiej mocy książki*, pisał:

Bibliotekarstwo (...) ożywia dopiero człowiek, jego stosunek do książki, jak pojedynczej tak też i zbiorowej. W jego umyśle, w przedziwnych głębiach ludzkiego serca, rodzi się czarodziejska moc książki, boć ona wysuwa się przecież wszędzie: i w świątyni każdego wyznania, i na stoliku dziecinnym, na ławie szkolnej, na stole lekarza, na łóżu szpitalnym i nad otwartą mogiłą towarzyszy mu smutnem rozmodleniem na drogę wieczności. Książka tedy staje się niejako świętością, symbolem wiedzy ludzkiej i zbiorowego rozumu, a nadto tego żywego wciąż dążenia do rozwiązywania największych zagadek bytu...²⁶

²⁴ BLAN, Pismo z Biblioteki Narodowej z prośbą o ofiarowanie druków, k. 505 (wg kwerendy z 2005 r.); Pismo do Biblioteki Narodowej z 30 lipca 1932, k. 504 (wg kwerendy z 2005 r.); Pismo z Biblioteki Narodowej z 5 sierpnia 1932, k. 503 (wg kwerendy z 2005 r.).

²⁵ S. Lisowski (1880-1964), urodził się w Wilnie, po studiach na Uniwersytecie Petersburskim, pracował w petersburskiej Bibliotece Akademii Nauk (1911-1916), w listopadzie 1922 r. wrócił do Polski podjął pracę w Archiwum Państwowym w Lublinie, gdzie był zatrudniony do końca 1927 r. Od stycznia 1928 r. zatrudniony w Bibliotece Uniwersyteckiej i Publicznej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, gdzie pracował do połowy grudnia 1939 r. Od maja 1929 do października 1930 r. był prezesem Tow. Bibliofilów Polskich w Wilnie.

²⁶ BLAN, TBP w Wilnie, Przemówienie p. Stanisława Lisowskiego prezesa Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie na zebraniu pożegnalnym Dyrektora Dr. Stefana Rygla w Związku Bibliotekarzy w dniu 21.III.1930 r., k. 760, 761.

Dziś po blisko stu latach od pierwszego wydania *Czarodziejskiej mocy książki* Stefana Rygla edycja (wydanie drugie z 1933 r.) dostępna jest w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. W. Gombrowicza w Kielcach, Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu. Poza tym korzystać można z wersji cyfrowej w Polonie, czy Bibliotece Cyfrowej UMCS²⁷.

Podsumowując, należy zauważyć, że niewielka objętościowo *Czarodziejska moc książki*, mimo że od jej wydania w 2028 r. minie sto lat nadal pozostaje ważnym świadectwem działalności wileńskich bibliofilów doceniających rolę książki w życiu człowieka.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie (BLAN).

Oddział rękopisów, sygn. F75-24 Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie

- Drège H., Dane do „Kroniki” w „Przeglądzie Bibliotecznym” o TBP w Wilnie w roku 1933 oraz udziale jego w akcji „Tygodnia Książki Polskiej”, k. 334 (wg kwerendy z 2005 r.).

- Informacja o eksponatach wysłanych na PWK w Poznaniu, k. 661 (wg kwerendy z 2005 r.).

- Pismo do Biblioteki Narodowej z 30 lipca 1932, k. 504 (wg kwerendy z 2005 r.)

- pismo Komitetu Głównego „Tygodnia Książki Polskiej” w Warszawie do TBP w Wilnie z dn. 5.IX.1933, k. 462 (wg kwerendy z 2005 r.)

- pismo Komitetu Głównego Tygodnia Książki Polskiej do TBP w Wilnie z dn. 29 listopada 1933, k. 458 (wg kwerendy z 2005 r.)

- pismo Nadzoru Sądowego nad przedsiębiorstwem firmy Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, Spółka akcyjna z dn. 19 maja 1934 r., k. 430.

- pismo TBP w Wilnie do Komitetu Głównego „Tygodnia Książki Polskiej” w Warszawie z 17.IX.I.[IX]1933, k. 461.

- pismo TBP w Wilnie do Nadzoru Sądowego nad przedsiębiorstwem firmy Towarzystwo Wydawnicze, S-ka Akcyjna w Warszawie z dn. 16.VI.1934 r., k. 428, 428v.

- pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ do TBP w Wilnie z 2/X 1929 r., k. 442.

- pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ do TBP w Wilnie z dn. 19/V 1930 r., k. 439.

- pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ do TBP w Wilnie z dn. 4/VI 1930 r., k. 436.

²⁷ Ciekawe, że wystawiona na Allegro w marcu 2022 r. przez „Kup teraz” za 50,00 zł oferta sprzedaży *Czarodziejskiej mocy książki* z 1933 r. nie spotkała się z zainteresowaniem (zakończona 15 marca 2022 r.).

- pismo TBP w Wilnie do Towarzystwa Wydawniczego /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ w
- pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ do TBP w Wilnie z dn. 16/I 1931 r., k. 434
- pismo do Towarzystwa Wydawniczego /Wydawnictwa J. Mortkowicza/ w Warszawie z dn. 11.II-1932 r., k. 432
- pismo Towarzystwa Wydawniczego w Warszawie (Wydawnictwa J. Mortkowicza) do TBP w Wilnie z dn. 3 lipca 1934 r., k. 425, 426
- pismo TBP w Wilnie do Towarzystwa Wydawniczego (Wydawnictwa J. Mortkowicza) w Warszawie z dn. 7.VII.1934 r., k. 424, 424v.
- Pismo z Biblioteki Narodowej z prośbą o ofiarowanie druków, k. 505 (wg kwerendy z 2005 r.)
- Pismo z Biblioteki Narodowej z 5 sierpnia 1932, k. 503 (wg kwerendy z 2005 r.).
- Przemówienie p. Stanisława Lisowskiego prezesa Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie na zebraniu pożegnalnym Dyrektora Dr. Stefana Rygla w Związku Bibliotekarzy w dniu 21.III.1930 r., k. 760, 761
- Sprawozdanie Zarządu TBP w Wilnie za okres czasu od dn. 15.XII.1927 r. do dn. 14.V.1929 r., k. 343, 344 (wg kwerendy z 2005 r.)
- Sprawozdanie Zarządu Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie za okres czasu od 14.V.1929 r. do 26.V.1930, k. 339 (wg kwerendy z 2005 r.)
- Sprawozdanie Zarządu T-stwa Bibliofilów w Wilnie za okres czasu od 26.V.30 do 31.XII.31 roku, k. 341 (wg kwerendy z 2005 r.)

W związku ze zmianą numeracji poszczególnych dokumentów w zespole F75-24 Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie w odniesieniu do kwerend przeprowadzonych w 2005 i 2024 r., starą numerację zaznaczono: wg kwerendy z 2005 r.

Źródła drukowane

Muskowski, Jan. *Przewodnik po grupie „Książka” Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu 1929*, ułożył... Warszawa: nakładem Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, 1929.

Rygiel, Stefan. *Czarodziejska moc książki*. Wilno: Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie, 1933. Dostęp 28.01.2025. <https://www.bc.umcs.pl/dlibra/publication/3017/edition/2771?language=pl>.

Opracowania

Andrysiak, Ewa. *Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie 1926-1939*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2007.

Konarski, Stanisław. „Rygiel Stefan Henryk”. W: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 33, 461-462. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992.

Śnieżko, Aleksander. „Rygiel Stefan Henryk”. W: *Słownik pracowników książki polskiej*, [red. Irena Treichel], 777. Warszawa-Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972.

„CZARODZIEJSKA MOC KSIĄŻKI” STEFANA RYGLA
– LOSY EDYCJI W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ

SŁOWA KLUCZOWE

Stefan Rygiel, „Czarodziejska moc książki”, Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie, promocja czytelnictwa

STRESZCZENIE

Historie różnych edycji niezmiennie fascynują bibliofilów, bibliotekarzy czy wydawców. Niewielka objętościowo książeczka *Czarodziejska moc książki* autorstwa Stefana Rygla, mająca służyć promocji czytelnictwa, wydana została przez Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie dwukrotnie w 1928 i 1933 r. W artykule podjęto próbę prześledzenia losów tych edycji.

SŁOWA KLUCZOWE

Stefan Rygiel, „Czarodziejska moc książki”, Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie, promocja czytelnictwa

„THE MAGICAL POWER OF THE BOOK” BY STEFAN RYGIEL
– THE FATE OF ITS EDITIONS IN THE LIGHT OF SOURCES

KEYWORDS

Stefan Rygiel, The Magical Power of the Book, Society of Polish Bibliophiles in Vilnius, promotion of reading

SUMMARY

The histories of various editions have always fascinated bibliophiles, librarians, and publishers alike. The small book *The Magical Power of the Book* by Stefan Rygiel, intended to promote reading, was published twice by the Society of Polish Bibliophiles in Vilnius – in 1928 and 1933. The article attempts to trace the fate of these editions.